

ԱՆԻ ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության
ամբիոնի հայցորդ,
ՀՀ ԱՆ ՀԿԱԾ արդարադատության մայրոք

**ԱՊԱՅՈՒՑՄԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ
ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ. ՄՐՅԱԿՑԱՅԻՆ
ՏԱՐԲԵՐՈՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ
ԱՊԱՅՈՒՑՈՂԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳԸ ՀՀ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ**

Հոդվածում դրկտրինալ և համաչափության թեստի մեթոդներով վերլուծվում է ՀՀ 2026թ. նոր օրենսդրությամբ կատարողական վարույթում ներդրված ապացուցման համակցված վարչակարգը: Հիմնավորվում է, որ մրցակցային բեռի և հարկադիր կատարողի ի պաշտոն լիազորությունների սինթեզը հաղթահարում է վարչարարական մոդելի ճգնաժամը: Ապացուցվում է, որ առանց համաձայնության լուսանկարման, ձայնագրառման և տեսանկարահանման օրինականացումը պահանջում է անձնական տվյալների պաշտպանության ինստիտուցիոնալ զսպումներ:

Հիմնարառներ- կատարողական վարույթ, ապացուցման բեռ, փաստի ընդունում, տեսաձայնագրում, համաչափություն:

1. Ներածություն

Արդարադատության իրականացման բուն էությունը չի սահմանափակվում դատարանի դահլիճում իրավական վեճի ֆորմալ հանգուցալուծմամբ և դատական ակտի կայացմամբ. այն պահանջում է խախտված իրավունքների փաստացի, նյութական և անշրջելի վերականգնում պետական հարկադրանքի կառուցակարգերի միջոցով: Ժամանակակից իրավական պետություններում արդարադատության համակարգի արդյունավետությունը և ինստիտուցիոնալ օրինակարգությունը ուղղակիորեն պայմանավորված են դատական ակտերի կատարման անխուսափելիությամբ: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (ՄԵԴ) իր հիմնարար՝ Հորնսբի ընդդեմ Հունաստանի (Hornsby v. Greece) գործով կայացված վճռում արձանագրել է անկյունաքարային դրկտրինալ սկզբունք, համաձայն որի՝ դատական ակտի կատարումը պետք է դիտարկվի որպես Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (ՄԵԿ) 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի անբաժանելի և եզրափակիչ տարր¹: Այս մոտեցումը հետագայում համակարգային զարգացում ապրեց Բուրդով ընդդեմ Ռուսաստանի (Burdov v. Russia) և Իմմոբիլիարե Սաֆի ընդդեմ Իտալիայի (Immobiliare Saffi v. Italy) գործերով, որտեղ Եվրոպական դատարանը պետությունների վրա դրեց ոչ միայն բացասական (կատարմանը չխոչընդոտելու), այլև պարտավորություն՝ ստեղծելու արդյունավետ, գործուն և արագ հարկադիր կատարման ինստիտուցիոնալ համակարգ²: Ավելին, միջազգային իրավական

պրակտիկայում հարկադիր կատարման ենթակա գույքային պահանջը դիտարկվում է որպես «սեփականություն» ՄԵԿ թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի մասով³: Սա նշանակում է, որ կատարողական վարույթի անարդյունավետությունը կամ դրանում առկա ընթացակարգային խոցելիությունները միաժամանակ հանգեցնում են և՛ դատավարական (արդար դատաքննություն), և՛ նյութական (սեփականության պաշտպանություն) հիմնարար իրավունքների խախտմանը: Այս երկակի իրավական որակումը անհերքելիորեն ապացուցում է, որ կատարողական վարույթը ոչ թե զուտ վարչական-տեխնիկական գործընթաց է, այլ իրավունքի գերակայության ապահովման բարդ իրավաքաղաքական ինստիտուտ, որի առանցքում ընկած է փաստերի ճշգրիտ և օրինական հաստատումը:

Կատարողական վարույթի ինստիտուցիոնալ և իրավական բնույթը տևական ժամանակ եղել է եվրոպական և հետխորհրդային իրավագիտության դրկտրինալ բանավեճերի առանցքում: Եվրոպական մի շարք առաջատար իրավահամակարգեր, հիմնվելով իշխանությունների տարանջատման և արդարադատության անընդհատության սկզբունքների վրա, կատարողական վարույթը դիտարկում են որպես քաղաքացիական դատավարության տրամաբանական շարունակություն: Օրինակ՝ ֆրանսիական իրավունքում 1991 թվականի բարեփոխումներով ներդրված «Կատարման դատավորի» (Juge de l'exécution) ինստիտուտը⁴, ինչպես նաև գերմանական իրավունքում գործող «Կատարողական դատարանի» (Vollstreckungsgericht) մոդելը փաստում են, որ հարկադիր կատարման ըն-

բացքում ծագող վեճերը և փաստերի հաստատումը պահանջում են մասնագիտացված դատական ներկայություն և քաղաքացիադատավարական գործիքակազմը⁵։ Ի հակադրություն սրան, հետխորհրդային իրավական ավանդույթը, որի կրողն է նաև Հայաստանի Հանրապետությունը, պատմականորեն հակված է եղել կատարողական վարույթը որակել որպես վարչական իրավունքի⁶ և գործադիր իշխանության բացառիկ գործառույթ⁶։ Այս մոդելում հարկադիր կատարողը հանդես է գալիս որպես իշխանական լիազորություններով օժտված վարչական մարմին, իսկ վարույթը ենթարկվում է վարչարարության ընդհանուր սկզբունքներին։

Այս ինստիտուցիոնալ հակասությունը գործնականում ծնում է լրջագույն դոկտրինալ և պրակտիկ հիմնախնդիրներ՝ կապված կատարողական վարույթում ապացուցման գործընթացի (evidentiary process) կազմակերպման և ապացուցման բեռի բաշխման հետ։ Դատական կամ վարչական ակտի հարկադիր կատարումը պահանջում է բազմաթիվ փաստական հանգամանքների հաստատում, ինչպիսիք են՝ պարտապանի գույքի առկայությունը, դրա պատկանելիությունը, գործարքների շինծու լինելը, երրորդ անձանց գույքային իրավունքների ծավալը և այլն։ Դատական վարչական վարույթը կառուցված է հարկադիր կատարողի ի պաշտոնե (ex officio) ակտիվության սկզբունքի վրա, որտեղ վարչական մարմինը կրում է գործի հանգամանքները ի պաշտոնե պարզելու պարտականություն։ Մինչդեռ, ինչպես իրավացիորեն նկատում են հայ իրավագետները, կատարողական վարույթում առկա է հակադիր նյութաիրավական շահեր ունեցող մասնավոր սուբյեկտների՝ պարտատիրոջ և պարտապանի անմիջական բախում, ինչը վարույթ է ներմուծում դատական քաղաքացիական դատավարությանը բնորոշ մրցակցային (adversarial) տարրեր⁷։ Չուտ հայեցողական-վարչական ընթացակարգերը բավարար և արդյունավետ չեն այնպիսի վարույթների համար, որտեղ կողմերը մրցակցում են միմյանց դեմ, և որտեղ պետական մարմինը չի կարող անվերջ ստանձնել մասնավոր շահերի պաշտպանության ապացուցողական բեռը⁸։ Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի (CEPEJ) ուղեցույցները նույնպես հատուկ ընդգծում են կատարողական վարույթում կողմերի իրավունքների հավասարակշռման, ապացուցողական գործընթացի թափանցիկության և հարկադիր կատարողի լիազորությունների հստակ կանոնակարգման անհրաժեշտությունը՝ բացառելով կամայականությունները փաստերի հաստատման փուլում⁹։

Չնայած կատարողական վարույթի և դրա նկատմամբ դատական վերահսկողության վերաբերյալ առկա ծավալուն ակադեմիական գրականությանը¹⁰, գիտական հետազոտություններում շա-

րունակում է որպես լուրջ բացթողում մնալ կատարողական վարույթի ապացուցողական վարչակարգի (evidentiary regime) հիմնախնդիրը։ Հայաստանի Հանրապետությունում մինչև 2026 թվականը գործող «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքը¹¹ չէր պարունակում ապացուցման հատուկ կանոններ՝ փաստացի հղում կատարելով «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքին¹²։ Այս իրավիճակը հանգեցնում էր պրակտիկ և տեսական փակուղու. հարկադիր կատարողները, առաջնորդվելով վարչարարության ընդհանուր կանոններով, ծանրաբեռնվում էին ապացույցներ հավաքելու բացառիկ բեռով, մինչդեռ շահագրգիռ կողմերը չունեին ապացուցման հստակ բաշխված պարտականություններ և դրանք չկատարելու համար նախատեսված դատավարական սանկցիաներ։ Գրականության մեջ առկա է ակնհայտ գիտական բաց. բացակայում է այն մոդելների համապարփակ վերլուծությունը, որոնք վարչական վարույթի շրջանակներում ինտեգրում են զուտ դատավարական մրցակցային ապացուցման կանոններ (ինչպիսիք են՝ ապացուցման բեռի բաշխումը, փաստի ընդունումը, ապացույցը թաքցնելու դեմ ուղղված բացասական կանխավարկածները)¹³՝ միաժամանակ պահպանելով հանրային հարկադրանքի ժամանակին և ճշգրիտ ապահովող ի պաշտոնե լիազորությունները։

Իրավիճակը հայեցակարգային և արմատական փոխակերպման ենթարկվեց 2026 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ նոր օրենքով¹⁴։ Օրենսդիրը, գիտակցելով կատարողական վարույթի մրցակցային բնույթը և նախկին վարչական մոդելի անարդյունավետությունը, Օրենքի 3-րդ գլխով առաջին անգամ ազգային իրավունքում ամրագրեց կատարողական վարույթում ապացուցման հատուկ և ինքնավար կանոններ։ Այս նորամուծությունը ձևավորում է աննախադեպ արտադատական ապացուցողական ռեժիմ, որտեղ միահյուսվում են վարչական իշխանական հարկադրանքը և քաղաքացիական դատավարության ապացուցողական գործիքակազմը։ Ավելին, ապահովելով ապացույցների հավաքագրման արդիականացումը, նոր օրենսդրությունը ներմուծել է տեխնոլոգիական նոր մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ հարկադիր կատարողի իրավունքը՝ իրականացնելու կատարողական գործողությունների լուսանկարահանում, ձայնագրառում և տեսանկարահանում անկախ վարույթի մասնակիցների կամքից կամ անհամաձայնությունից։ Այս հանգամանքը, թեև նպաստում է փաստերի օբյեկտիվ ամրագրմանը և վարույթի թափանցիկությանը, ստեղծում է նոր իրավական լարվածություն արդարադատության արդյունավետության հանրային շահի և անձնական տվյալների

պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքների միջև:

Վերոնշյալ ինստիտուցիոնալ բացերը, տեսական հակասությունները և օրենսդրական արմատական փոփոխությունները առաջադրում են սույն հետազոտության հիմնական հարցերը:

1. Ինչպե՞ս է 2026 թվականից գործող ՀՀ նոր օրենսդրությունը հավասարակշռում ապացուցման մրցակցային բեռի բաշխումը (ներառյալ «փաստի ընդունման» և ապացուցողական սանկցիաների ինստիտուտները) և հարկադիր կատարողի լիազորությունները փաստերի հաստատման գործընթացում, և արդյո՞ք այս մոդելը լուծում է նախկին վարչարարական մոդելի ճգնաժամը:

2. Արդյո՞ք կատարողական գործողությունների լուսանկարման, ձայնագրառման և տեսանկարահանման նոր ապացուցողական կանոնը՝ առանց վարույթի մասնակիցների համաձայնության, բավարարում է ՀՀ Սահմանադրության 34-րդ հոդվածով և ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածով սահմանված համաչափության թեստին՝ հաշվի առնելով անձնական տվյալների և մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության ժամանակակից պահանջները:

Սույն հոդվածի գիտական նորամուծությունը կայանում է նրանում, որ այն առաջինն է համակարգված նորմատիվ-դոգմատիկ և կանխատեսողական-վերլուծական մեթոդաբանությամբ վերլուծում ՀՀ իրավական համակարգում ձևավորված մրցակցային տարրերով վարչական վարույթի ապացուցողական առաջին վարչակարգը: Հետազոտությունը նպատակ ունի ապացուցել, որ նոր իրավակարգավորումները դուրս են գալիս դասական վարչարարության շրջանակներից՝ ստեղծելով յուրօրինակ ինստիտուտ, որը կարող է ծառայել որպես մոդել այլ անցումային իրավահամակարգերի համար: Աշխատությունը ցույց է տալիս, թե ինչպես են դատավարական գործիքակազմերը ծառայեցվում հանրային հարկադրանքի արդյունավետության ապահովմանը, և առաջարկում է իրավական զսպումների և հակակշիռների մոդել՝ կանխելու համար տեխնոլոգիական ապացույցների հավաքագրման ընթացքում մարդու հիմնարար իրավունքների անհամաչափ սահմանափակումները:

2. Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Սույն հետազոտությունն իրականացվել է որակական իրավաբանական հետազոտության շրջանակներում՝ կիրառելով իրավադոկտրինալ, նորմատիվ-վերլուծական, համեմատական և սահմանադրական-իրավական մեթոդների համակցություն: Ընտրված մեթոդաբանական գործիքակազմը նպատակաուղղված է ապահովելու առաջադրված հետազոտական հարցերի համապարփակ և օբյեկտիվ վերլուծությունը՝ բացառելով զուտ նկարագրական մոտեցումները և կենտրոնանալով իրավական ինստիտուտների գործառնության նշա-

նակության վրա:

2.1. Հետազոտության կառուցվածքը և տվյալների հավաքագրումը

Հետազոտության համար անհրաժեշտ նորմատիվ-իրավական տվյալների հավաքագրումն իրականացվել է առաջնային և երկրորդային աղբյուրների համադրմամբ: Առաջնային աղբյուրների բազան ներառում է 2024 թվականի ապրիլի 11-ին ընդունված և 2026 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ նոր օրենքը¹⁴, 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված ՀՀ Սահմանադրությունը¹⁵, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԿ) նախադեպային իրավունքը և Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի (CEPEJ) ուղեցույցները: Երկրորդային աղբյուրները ներառում են կատարողական իրավունքի, ապացուցողական իրավունքի և մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ արդի միջազգային և ազգային գիտական հրապարակումները: Տվյալների հավաքագրումը սահմանափակվել է 2026 թվականի հունիսի 10-ի դրությամբ գործող իրավական ակտերով և գիտական աղբյուրներով՝ ապահովելով հետազոտության արդիականությունն ու վավերականությունը:

2.2. Իրավադոկտրինալ և համեմատական վերլուծություն

Առաջին հետազոտական հարցին (ապացուցման մրցակցային բեռի և ի պաշտոնե լիազորությունների հավասարակշռումը) պատասխանելու նպատակով կիրառվել է իրավադոկտրինալ մեթոդը: Ինչպես նշում է Յան Սմիթսը, իրավադոկտրինալ հետազոտությունը թույլ է տալիս ոչ միայն համակարգել գործող դրական իրավունքը, այլև գնահատել դրա ներքին տրամաբանական հակասությունները և համապատասխանությունը իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին¹⁶: Այս մեթոդի միջոցով վերլուծության են ենթարկվել «փաստի ընդունման» և «ապացուցողական սանկցիաների» ինստիտուտները՝ գնահատելով դրանց ազդեցությունը վարչական վարույթի բնույթի վրա:

Զուգահեռաբար կիրառվել է համեմատական-իրավական մեթոդը՝ ՀՀ-ում ներդրված նոր հիբրիդային ապացուցողական վարչակարգը եվրոպական չափանիշների հետ համադրելու նպատակով: Մասնավորապես, հարկադիր կատարողի ակտիվ դերակատարությունը փաստերի հաստատման գործընթացում գնահատվել է CEPEJ-ի կողմից մշակված՝ կատարողական վարույթի արդյունավետության և լրափանցիկության ստանդարտների լույսի ներքո:

2.3. Համաչափության թեստի կիրառումը

Երկրորդ հետազոտական հարցին պատասխանելու համար (լուսանկարման, ձայնագրառման

և տեսանկարահանման նորմի համապատասխանությունը անձնական տվյալների պաշտպանության երաշխիքներին) որպես հիմնական վերլուծական գործիք ընտրվել է համաչափության թեստը (proportionality test): Համաչափության սկզբունքը, որը հանդիսանում է ժամանակակից սահմանադրական իրավունքի և ՄԻԵԴ պրակտիկայի ողնաշարը, պահանջում է, որպեսզի հիմնական իրավունքներին ցանկացած միջամտություն գնահատվի երեք հաջորդական փուլերով՝ պիտանելիություն, անհրաժեշտություն և համաչափություն նեղ իմաստով¹⁸:

Սույն հետազոտությունում այս մեթոդաբանությունը կիրառվել է՝ հավասարակշռելու համար, մի կողմից, ՀՀ Սահմանադրության 34-րդ հոդվածով¹⁹ և ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող անձնական տվյալների և մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, և մյուս կողմից՝ արդարադատության արդյունավետության և դատական ակտերի պարտադիր կատարման հանրային շահը: Վերլուծության ընթացքում հենք են ծառայել ՄԻԵԴ-ի կողմից ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ ձևավորված չափանիշները, որոնք վերաբերում են պետական մարմինների կողմից անձանց տեսանկարահանմանը և այդ տվյալների պահպանմանը²⁰: Այս մեթոդաբանական մոտեցումը հնարավորություն է տվել ոչ միայն արձանագրել իրավական կոլիզիան, այլև մշակել գործնական առաջարկություններ՝ օրենսդրական նորմի կիրարկման ընթացքում հիմնարար իրավունքների խախտումները բացառելու ուղղությամբ:

3. Հետազոտության արդյունքներ և քննարկում

«Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ նոր օրենքի (ընդունված 2024 թվականին, ուժի մեջ է 2026 թվականի հունվարի 1-ից) նորմատիվ-դոկտրինալ վերլուծությունը բացահայտում է կատարողական վարույթում ապացուցման գործընթացի հայեցակարգային և ինստիտուցիոնալ փոխակերպում²¹: Իրավական ակտի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ օրենսդիրը հրաժարվել է կատարողական վարույթը բացառապես որպես վարչարարական գործընթաց դիտարկելու հետխորհրդային պարադիգմից: Փոխարենը, Օրենքի 1-ին բաժնի 3-րդ գլուխը («Ապացուցումը կատարողական վարույթում») ձևավորում է ինքնավար ապացուցողական վարչակարգ, որն իրավական հարթությունում ամրագրում է դասական վարչական և քաղաքացիական դատավարության (մրցակցային) տարրերի սինթեզ:

Ապացուցումը կատարողական վարույթում ամենադժվար և ամենաբարդ ընթացակարգերից է, որը կապված է ապացույցների ձեռքբերման, վերաբերելիության, հետազոտման և գնահատման հետ²²: Հետազոտության արդյունքում վերհանվել են այս նոր վարչակարգի չորս հիմնական ինստի-

տուցիոնալ բաղադրիչները, որոնք արմատապես փոխում են փաստերի հաստատման տրամաբանությունը պետական հարկադրանքի կիրառման փուլում:

3.1. Ապացուցման բեռի բաշխման մրցակցային կանոնակարգումը և «փաստի ընդունման» ինստիտուտը

Նախկինում գործող իրավակարգավորումների պայմաններում, երբ կատարողական վարույթի նկատմամբ սուբսիդիար կերպով կիրառվում էին «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները, գործի փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկման, ինչպես նաև ապացույցների հավաքագրման ողջ ծանրությունը դրված էր վարչական մարմնի՝ հարկադիր կատարողի վրա²³: Կատարողական վարույթի սկզբունքային առանձնահատկությունն ընդհանուր վարչական վարույթի նկատմամբ այն է, որ դրան մասնակցում են հակադիր նյութաիրավական շահեր ունեցող երկու և ավելի սուբյեկտներ (պահանջատեր, պարտապան, երրորդ անձինք), ինչն անխուսափելիորեն պահանջում է մրցակցային կանոնների ներդրում:

Նոր օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս արմատական շեղում նախկին վարչարարական կանոնից: Օրենքն ուղղակիորեն ամրագրում է դասական մրցակցային դատավարության հիմնարար սկզբունքը. *փաստ վկայակոչողը պետք է ապացուցի դրա գոյությունը*²⁴: Այս նորմը հայեցակարգային առումով նույնական է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված ապացուցման պարտականության բաշխման կանոնին²⁵: Սա նշանակում է, որ կատարողական վարույթի մասնակիցները այլևս պասիվ դիտորդներ չեն, որոնք սպասում են հարկադիր կատարողի գործողություններին, այլ կրում են իրենց պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված փաստերի ապացուցման ակտիվ դատավարական բեռը: Օրինակ, եթե պարտապանը պնդում է, որ կատարման ենթակա ակտով նախատեսված շինությունը արդեն իսկ քանդվել է, նա ինքը պետք է ներկայացնի համապատասխան ապացույցներ, այլ ոչ թե պահանջի, որպեսզի հարկադիր կատարողը ի պաշտոնե ապացուցի այդ փաստի բացակայությունը:

Այս մրցակցային տրամաբանությունը ամրապնդվում է «փաստի ընդունման» ինստիտուտի ներդրմամբ, որն առաջին անգամ է կիրառվում վարչական բնույթ ունեցող վարույթում: Ըստ նոր կարգավորումների՝ շահագրգիռ անձի կողմից մյուս կողմի վկայակոչված փաստի գրավոր ընդունումը ազատում է վերջինիս այդ փաստն ապացուցելու պարտականությունից: Բացառություն են կազմում միայն այն դեպքերը, երբ օրենքը պահանջում է փաստի հաստատումը բացառապես որոշակի թույ-

լատերի ապացույցներով: Ինչպես վկայում է հայկական դատավարական իրավունքի պատմական և դոկտրինալ զարգացումը, փաստի ընդունումը մրցակցային վարույթի կարևորագույն դիսպոզիտիվ (տնօրինչական) գործիքներից է, որը նպաստում է վարույթի արագացմանը և դատավարական խնայողությանը²⁶: Այս ինստիտուտի ինտեգրումը կատարողական վարույթում փաստում է վերջինիս ապավարչականացման (de-administratization) և քվադի-դատական բնույթի մասին, որտեղ կողմերի կամահայտնությունը կարող է ուղղակի իրավական հետևանքներ առաջացնել փաստերի հաստատման գործընթացում:

3.2. Ապացուցողական սանկցիաները և բացասական կանխավարկածները

Ապացուցման բեռի բաշխման արդյունավետությունը ապահովելու և կողմերի հնարավոր չաքահաղումները կանխելու նպատակով նոր օրենսդրությունը նախատեսել է հատուկ դատավարական հետևանքներ՝ ապացուցողական սանկցիաներ, որոնք կիրառվում են անբարեխիղճ մասնակիցների նկատմամբ: Իրավագիտության մեջ ճշմարտության բացահայտման խնդիրը մշտապես բախվում է կողմերի պասիվ դիմադրությանը կամ ակտիվ հակադեցությանը²⁷: Հետազոտությունը վերհանել է երկու հիմնական կանխավարկածային մեխանիզմ, որոնք ներդրվել են Օրենքով՝ այս խնդիրը լուծելու համար:

Առաջին մեխանիզմը վերաբերում է ապացույցի բացառիկ տիրապետմանը: Օրենքը սահմանում է, որ եթե վարույթի մասնակցի վկայակոչած փաստի վերաբերյալ ապացույցն օբյեկտիվորեն գտնվում է միայն վարույթի այլ մասնակցի մոտ, ապա վկայակոչված փաստը կարող է համարվել հաստատված, քանի դեռ վարույթի համապատասխան մասնակիցը հակառակը չի ապացուցել²⁸: Սա ապացուցման բեռի շրջման (reversal of the burden of proof) դասական օրինակ է, որը կոչված է հաղթահարելու տեղեկատվական անհամաչափությունը կողմերի միջև: Եթե պարտատերը պնդում է, որ պարտապանը ունի թաքցված եկամուտներ, և այդ եկամուտները հավաստող միակ փաստաթուղթը գտնվում է հենց պարտապանի մոտ, ապա վերջինիս կողմից այդ փաստաթուղթը չներկայացնելը ինքնաբերաբար հանգեցնում է պարտատիրոջ պնդման հաստատմանը:

Երկրորդ մեխանիզմը վերաբերում է ապացույցների դիտավորյալ ոչնչացմանը կամ թաքցնելուն: Օրենքն ուղղակիորեն արգելում է մասնակիցներին ոչնչացնել, թաքցնել որևէ ապացույց կամ այլ եղանակով խոչընդոտել դրա ձեռքբերմանը, ներկայացմանը և հետազոտմանը: Նման փաստերի առկայության դեպքում ապացուցման ենթակա փաստը վիճելի մնալու բացասական հետևանքները (անբարենպաստ ելքի ռիսկը) կրում է խոչընդո-

տող անձը²⁹: Իրավագիտության մեջ նման մեխանիզմները դիտարկվում են որպես իրավունքի չաքահաղման դեմ պայքարի և ապացուցողական գործընթացում բարեխղճության ապահովման կարևորագույն երաշխիքներ³⁰: Այս սանկցիաները հարկադիր կատարողին զինում են գործուն լծակներով՝ հաղթահարելու պարտապանի կամ երրորդ անձանց կողմից վարույթի արհեստական ձգձգումները:

3.3. Հարկադիր կատարողի ի պաշտոն (ex officio) ակտիվությունը և ապացույցների գնահատումը

Չնայած վերը նկարագրված մրցակցային տարրերի առկայությանը, հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ օրենսդիրը չի հրաժարվել հարկադիր կատարողի ի պաշտոն (ex officio) ակտիվության սկզբունքից՝ այն վերապահելով որպես հակակշռող մեխանիզմ հարկադիր կատարողին: Օրենքի համաձայն՝ հարկադիր կատարողը կաշկանդված չէ կատարողական վարույթի մասնակիցների և իրավասու մարմինների ներկայացրած միջնորդություններով, դիրքորոշումներով, բացատրություններով ու ապացույցներով: Նա պարտավոր է իր լիազորությունների սահմաններում սեփական նախաձեռնությամբ (ex officio) ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ՝ վարույթի համար նշանակություն ունեցող փաստերը պարզելու և ապացույցներ ձեռք բերելու համար³¹:

Այս դրույթը հաստատում է, որ կատարողական վարույթը, ի տարբերություն զուտ մասնավոր իրավական վեճերի, հետապնդում է գերակա հանրային շահ՝ ապահովել պետության անունից կայացված դատական ակտի պարտադիր և անշեղ կատարումը: Հետևաբար, փաստերի հաստատումը չի կարող ամբողջությամբ թողնվել կողմերի հայեցողությանը կամ նրանց պասիվությանը: Հարկադիր կատարողի այս ակտիվ դերակատարությունը պահանջում է ապացույցների բազմակողմանի գնահատում: Օրենքը սահմանում է, որ հարկադիր կատարողը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է վերաբերելիության, թույլատրելիության և արժանահավատության տեսանկյունից, իսկ բոլոր ապացույցներն իրենց համակցության մեջ՝ փաստի հաստատման համար բավարարության տեսանկյունից:

Այս չափանիշների բովանդակությունը լիովին համահունչ է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումներին: Մասնավորապես, Սահմանադրական դատարանն իր ՄԴՈ-845 որոշմամբ արձանագրել է, որ ապացույցների վերաբերելիությունը ենթադրում է այնպիսի տեղեկությունների առկայություն, որոնց հիման վրա հաստատվում կամ հերքվում է գործով ապացուցման ենթակա հանգամանքը, իսկ թույ-

լատերիությունը պահանջում է, որ օրենքով նախատեսված դեպքերում փաստերը հաստատվեն միայն որոշակի, օրինական ճանապարհով ձեռք բերված ապացույցներով³²։ Հարկադիր կատարողի կողմից ապացույցների գնահատման այս բարձր դատավարական ստանդարտի կիրառումը վկայում է վարույթի որակական նոր մակարդակի մասին։

3.4. Տեխնոլոգիական ապացույցների լեգիտիմացումը. լուսանկարահանում, ձայնագրառում և տեսանկարահանում առանց համաձայնության

Հետազոտության արդյունքում վերհանված չորրորդ առանցքային բաղադրիչը վերաբերում է ապացույցների հավաքագրման տեխնոլոգիական արդիականացմանը։ Օրենքը հստակեցնում է ապացույցների տեսակները (գրավոր, իրեղեն, լուսանկարներ, տեսաձայնագրություններ, փորձագետի եզրակացություններ, բացատրություններ) և հատուկ ընթացակարգ է սահմանում տեխնիկական միջոցների կիրառման համար։

Համաձայն նոր իրավակարգավորման՝ հարկադիր կատարողը կարող է անձամբ կամ իր ներգրավված անձանց միջոցով լուսանկարել, ձայնագրառել և տեսանկարահանել կատարողական գործողությունների ընթացքը՝ ապահովելով, որ նման ամրագրումը հնարավորինս ամբողջապես արտացոլի դրանց բովանդակությունը։ Ընդ որում, օրենքը պարունակում է խիստ իմպերատիվ (հրամայական) նորմ առ այն, որ այս գործընթացում «*վարույթի մասնակիցների կամքը կամ անհամաձայնությունը որևէ նշանակություն չունի*»³³։ Այս կարգով ստացված նյութերը ինքնաբերաբար ձեռք են բերում ապացույցի կարգավիճակ կատարողական վարույթում, իսկ դրանց կիրառման տեխնիկական չափանիշները և կարգը պատվիրակվել է սահմանել արդարադատության նախարարի ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտով։

Այս նորմը, մի կողմից, ապահովում է հարկադիր կատարողի գործողությունների բացարձակ քափանցիկությունը, կանխում է կոռուպցիոն ռիսկերը և պաշտպանում է կողմերին հնարավոր չարաշահումներից՝ ստեղծելով անհերքելի օբյեկտիվ ապացույցներ։ Սակայն, մյուս կողմից, այն օրինականացնում է պետական մարմնի կողմից անձանց տեսանկարահանումը նրանց կամքին հակառակ, ընդ որում՝ հաճախ նրանց մասնավոր տարածքում (օրինակ՝ բնակարանից) վտարման կամ գույքի գույքագրման ժամանակ)։

Սույն հետազոտության արդյունքների համապարփակ վերլուծությունը վկայում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում 2026 թվականից գործող կատարողական վարույթի նոր օրենսդրությունը ոչ թե սոսկ ընթացակարգային-տեխնիկական բարեփոխում է, այլ ինստիտուցիոնալ հարացույցի արմատական և խորքային վերափոխում։ Ավանդական վարչարարական մոդելից, որը բնորոշ էր

հետխորհրդային իրավական մտածողությանը, անցումը դեպի համակցված՝ մրցակցային տարրերով հագեցած ապացուցողական վարչակարգի, պահանջում է բազմաշերտ գիտական արժևորում։ Այս համատեքստում, առաջադրված հետազոտական հարցերի պատասխանները թույլ են տալիս բացահայտել նոր իրավակարգավորումների ոչ միայն գործնական, այլև իմացաբանական (էպիստեմոլոգիական) և սահմանադրական նշանակությունը։

3.5. Համակցված ապացուցողական վարչակարգի կենսունակությունը

Առաջին հետազոտական հարցը նպատակ ուներ պարզելու, թե ինչպես է նոր օրենսդրությունը հավասարակշռում ապացուցման մրցակցային բեռի բաշխումը և հարկադիր կատարողի ի պաշտոնե (ex officio) լիազորությունները, և արդյոք այս նորարարական մոդելը լուծում է նախկին մոդելի ճգնաժամը։

Նախկին իրավակարգավորումների պայմաններում կատարողական վարույթը պարունակում էր ինստիտուցիոնալ գերծանրաբեռնվածություն և դերերի սխալ բաշխում։ Երբ կատարողական վարույթի նկատմամբ կիրառվում էին «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները (ՀՀ Ազգային ժողով, 2004), հարկադիր կատարողը, գործելով գուտ վարչական վարույթի պաշտոնեական քննության տրամաբանությամբ, կրում էր ճշմարտության բացահայտման բացարձակ պոզիտիվ պարտականությունը։ Նա պարտավոր էր ի պաշտոնե պարզել գործի բոլոր հանգամանքները, մինչդեռ շահագրգիռ կողմերը՝ պարտատերեր և պարտապանը, հաճախ դրսևորում էին ծայրահեղ պասիվություն կամ նպատակաուղղված խոչընդոտում էին գործընթացին՝ չկրելով դրա համար որևէ դատավարական պատասխանատվություն։ Այս պետական հովանավորչությունը հանգեցնում էր վարույթների անհարկի և տևական ձգձգումների՝ ուղղակիորեն վտանգելով Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ դատական ակտի ողջամիտ ժամկետում կատարման հիմնարար իրավունքը³⁴։

Նոր Օրենքով³⁵ ներդրված համակցված մոդելը հաջողությամբ լուծում է այս դոկտրինալ հակասությունը՝ կիրառելով պատասխանատվության բաշխման սկզբունքը։ Մի կողմից, ամրագրելով, որ «Փաստ վկայակոչողը պետք է ապացուցի դրա գոյությունը», օրենսդիրը մասնավոր շահերի պաշտպանության ապացուցողական բեռը վերադարձնում է հենց մասնավոր սուբյեկտներին։ Այս մոտեցումը հայեցակարգային առումով լիովին համահունչ է Մեդրյանի և Մարկոսյանի (2021) այն գիտական պնդմանը, որ կատարողական վարույթում արդյունավետ դատական պաշտպանությունը պա-

հանջում է կողմերի ակտիվ դատավարական վարքագիծ և շահագրգռվածություն:

Այս տրամաբանության մեջ առանձնահատուկ դոկտրինալ նշանակություն ունի «փաստի ընդունման» ինստիտուտի ներդրումը հանրային-իշխանական բնույթ կրող վարույթում: Ինչպես իրավագիտերեն նշում է Ռ. Պետրոսյանը, քաղաքացիական դատավարությունում փաստի ընդունումը ոչ միայն ազատում է հակառակ կողմին ապացուցման պարտականությունից, այլև ծառայում է դատավարական խնայողության և վարույթի արագացման նպատակներին՝ արտացոլելով կողմերի տնօրինչական (դիսպոզիտիվ) ազատությունը³⁶: Կատարողական վարույթում այս ինստիտուտի կիրառումը վկայում է այն մասին, որ պետությունը ճանաչում է կողմերի ինքնավարությունը նույնիսկ հարկադիր կատարման փուլում: Եթե պարտատերը և պարտապանը համաձայնության են գալիս որոշակի փաստական հանգամանքի շուրջ (օրինակ՝ պարտքի մասնակի մարման կամ գույքի բեռնեմ վիճակի վերաբերյալ), հարկադիր կատարողն որպես կանոն այլևս կարիք չունի վատնելու պետական սահմանափակ ռեսուրսներն այդ փաստը ի պաշտոնե ստուգելու համար: Այդուհանդերձ, անհրաժեշտ է դոգմատիկորեն արձանագրել կատարողական վարույթի հանրային բնույթով պայմանավորված կարևորագույն բացառությունը. եթե առկա է շինծու (դավադիր) համաձայնության ողջամիտ կասկած (collusion)՝ ուղղված երրորդ անձանցից գույքը թաքցնելուն կամ կատարողական ծախսերից խուսափելուն, հարկադիր կատարողը պետք է ի պաշտոնե անտեսի փաստի ընդունումը և պարզի իրական հանգամանքները³⁷: Այս վերապահմամբ ինստիտուտի կիրառումը էապես բարձրացնում է վարույթի արդյունավետությունը և նվազեցնում պետական միջամտության աստիճանը մասնավոր հարաբերություններին:

Այնուամենայնիվ, օրենսդիրը գիտակցել է, որ գուտ մրցակցային մոդելը կատարողական վարույթում կարող է հանգեցնել փակուղու, քանի որ, ի տարբերություն դատարանի, հարկադիր կատարողը պարտավոր է ապահովել պետության անունից կայացված ակտի անշեղ կատարումը: Հենց այստեղ է ի հայտ գալիս համակցված վարչակարգի նորարարությունը: Պահպանելով հարկադիր կատարողի ի պաշտոնե լիազորությունները՝ ապացույցներ ձեռք բերելու հարցում, օրենսդիրը ստեղծել է ինստիտուցիոնալ «անվտանգության բարձիկ»։ Ակադեմիական ճշգրտությունը պահանջում է ընդգծել նաև, որ այս համակցված մոդելում ex officio (ի պաշտոնե) բնությունը մրցակցային բեռնի նկատմամբ կրում է սուբսիդիար (լրացուցիչ) բնույթ. այն ակտիվանում է միայն այն դեպքում, երբ կողմերի մրցակցությունն ու ներկայացրած ապացույցները բավարար չեն դատական ակտի

ամբողջական կատարումն ապահովելու համար: Այս հավասարակշռությունը հատկապես ցայտուն է դրսևորվում ապացուցողական ներգործության միջոցների (սանկցիաների) կիրառման համատեքստում: Ինչպես հիմնավորում են Գ. Թորոսյանը և Ս. Թորոսյանը (2019), իրավունքի չարաշահումը դատավարական և հարակից վարույթներում հաճախ դրսևորվում է ապացույցներ թաքցնելու, դրանց տրամադրումը ձգձգելու կամ տեղեկատվական անհամաչափություն (ասիմետրիա) ստեղծելու ձևով: Նոր օրենքով սահմանված բացասական կանխավարկածը, համաձայն որի՝ ապացույցը թաքցնող կամ դրա ձեռքբերմանը խոչընդոտող կողմը կրում է փաստի չապացուցման կամ վիճելի մնալու անբարենպաստ հետևանքների ռիսկը, հանդիսանում է իրավունքի չարաշահման դեմ պայքարի հզոր և աննախադեպ հակակշիռ: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է կատարել դոկտրինալ վերապահում. ապացուցողական սանկցիան չի կարող կիրառվել ինքնաշխատ կերպով, եթե անձը հրաժարվում է ապացույց տրամադրել՝ հիմնավորված կերպով վկայակոչելով օրենքով պաշտպանված ապացուցողական արտոնություն (օրինակ՝ ինքն իր կամ մերձավոր ազգականի դեմ չվկայելու սահմանադրական իրավունքը, կամ փաստաբանական գաղտնիքը)³⁸: Այս բացառությունների հաշվառմամբ, նոր մեխանիզմը ոչ միայն թեթևացնում է հարկադիր կատարողի վարչարարական բեռը, այլև ստիպում է պարտապանին գործել բարեխղճորեն՝ գիտակցելով իր համար անբարենպաստ իրավական հետևանքների անխուսափելիությունը:

Համադրելով այս արդյունքները Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի (CEPEJ) չափանիշների հետ՝ կարող ենք փաստել, որ Հայաստանի Հանրապետության նոր մոդելը լիովին համապատասխանում է եվրոպական լավագույն փորձին: CEPEJ-ի ուղեցույցները հստակ պահանջում են, որ հարկադիր կատարման մարմինները օժտված լինեն անհրաժեշտ տեղեկատվություն ստանալու ակտիվ լիազորություններով, սակայն միաժամանակ կողմերը պետք է կրեն իրենց պնդումները հիմնավորելու և վարույթին աջակցելու լիիրավ պարտականությունը³⁹: Հետևաբար, առաջին հետազոտական հարցի պատասխանը միանշանակ դրական է. համակցված ապացուցողական վարչակարգը ոչ միայն կենսունակ է, այլև այն ստեղծում է ճկուն, արագ և իրավունքի չարաշահումները զսպող ինստիտուցիոնալ միջավայր, որտեղ հարկադիր կատարողը հանդես է գալիս ոչ թե որպես կողմերի փոխարեն ապացույցներ որոնող, այլ որպես ապացուցողական գործընթացը կառավարող և գնահատող անկախ արբիտր:

3.6. Տեխնոլոգիական ապացույցներ. Արդարադատության շահի և անձնական տվյալների

պաշտպանության համաչափության թեստը

Երկրորդ հետազոտական հարցը վերաբերում էր կատարողական գործողությունների լուսանկարման, ձայնագրառման և տեսանկարահանման նոր ապացուցողական կանոնին՝ առանց վարույթի մասնակիցների համաձայնության, և դրա համապատասխանությանը ՀՀ Սահմանադրության 34-րդ հոդվածով և ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածով սահմանված համաչափության թեստին: Այս հարցի վերլուծությունը պահանջում է խորը սահմանադրական և մարդու իրավունքների պաշտպանության դոկտրինալ մոտեցում:

Օրենքի այս նորմը⁴⁰ ստեղծում է դասական սահմանադրական բախում երկու հիմնարար արժեքների միջև. մի կողմից՝ արդարադատության արդյունավետության, պետական հարկադրանքի օրինականության ապահովման և դատական ակտի պարտադիր կատարման հանրային շահի (որն ուղղակիորեն պաշտպանում է պարտատիրոջ գույքային իրավունքները), մյուս կողմից՝ անձնական տվյալների պաշտպանության և մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության բացարձակ իրավունքը:

Այս բախումը լուծելու և նորմի սահմանադրականությունը գնահատելու համար անհրաժեշտ է կիրառել համաչափության եռաստիճան թեստը, որը մշակվել է միջազգային սահմանադրական իրավունքում⁴²:

1. **Պիտանելիություն.** Արդյո՞ք առանց համաձայնության լուսանկարումը, ձայնագրառումը և տեսանկարահանումը պիտանի միջոց է օրինական նպատակին հասնելու համար: Ինչպես ցույց է տալիս Վ. Դալլաբյանի՝ հետազոտությունը, կատարողական վարույթում հաճախ ծագում են սուր և անլուծելի վեճեր հարկադիր կատարողի գործողությունների իրավաչափության, գույքի ֆիզիկական վիճակի, դրա պատկանելիության կամ պարտականի դիմադրողական վարքագծի վերաբերյալ: Ավանդական գրավոր արձանագրությունները, լինելով սուբյեկտիվ ընկալման արդյունք, հաճախ վիճարկվում են դատարանում՝ հանգեցնելով երկարատև և ծախսատար դատավարությունների: Տեսաձայնագրումը ստեղծում է օբյեկտիվ, անհերքելի և տեխնոլոգիապես անաչառ ապացույց, որը ճշգրտորեն ամրագրում է իրականությունը՝ կանխելով կոռուպցիոն ռիսկերը, հարկադիր կատարողի լիազորությունների հնարավոր անցումը և կողմերի անհիմն բողոքարկումները: Հետևաբար, միջոցը միանշանակ պիտանի է և ուղղակիորեն ծառայում է արդարադատության շահին:

2. **Անհրաժեշտություն.** Արդյո՞ք գոյություն ունի նույնքան արդյունավետ, բայց անձի իրավունքներին պակաս միջամտող այլընտրանքային միջոց: Որպես նվազ միջամտող այլընտրանքներ կարող են դիտարկվել նախապես զգուշացնելը, միայն գույքը (ոչ թե դեմքերը) տեսանկարահանելը կամ

ընթերակաների ինստիտուտի կիրառումը: Սակայն ընթերակաների ինստիտուտը գործնականում անարդյունավետ է, իսկ պարտադիր համաձայնության պահանջը հնարավորություն կտար անբարեխիղճ պարտապաններին արհեստականորեն խոչընդոտել վարույթը: Տեսանկարահանումը բացառապես գույքի վրա ֆոկուսավորելը հաճախ գործնականում անհնար է դիմամիկ կատարողական գործողությունների (օրինակ՝ դիմադրության ցուցաբերման կամ վտարման) ժամանակ: Հետևաբար, առանց համաձայնության ամբողջական տեսանկարահանումը օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ միջոց է՝ ապահովելու ապացուցման լիարժեք հավաստիությունը:

3. **Համաչափությունը նեղ իմաստով.** Ինչպես հստակեցրել է ՄԻԵԿ-ն իր նախադեպային իրավունքում (մասնավորապես բնակարանի անձեռնմխելիության և հարկադիր կատարման վերաբերյալ *McLeod v. the United Kingdom*⁴⁴ և որոնողական գործողությունների վերաբերյալ *Chappell v. the United Kingdom* գործերով)⁴⁵, պետական մարմինների կողմից անձին սեփականության իրավունքով պատկանող տարածք մուտք գործելն ու տեխնիկական միջոցներով արձանագրումը հանդիսանում են ծանրակշիռ միջամտություն ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող անձնական կյանքի և բնակարանի անձեռնմխելիության նկատմամբ: Կատարողական գործողությունները հաճախ իրականացվում են հենց անձի բնակարանում (օրինակ՝ վտարման կամ երեխայի հանձնման ժամանակ), ինչը ենթադրում է ներխուժում անձի մասնավոր տարածք:

Որպեսզի այս միջամտությունը լինի իրավաչափ, այն նախ և առաջ պետք է բավարարի օրենքի և կանխատեսելիության պահանջներին՝ համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 81-րդ և ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածների⁴⁶: Ներկայումս Օրենքը պարզապես ամրագրում է առանց համաձայնության տեսանկարահանելու իրավունքը և սահմանում, որ կիրառման կարգը պետք է սահմանվի արդարադատության նախարարի ենթաօրենսդրական ակտերով: Դոգմատիկ առումով նման մոտեցումը խիստ խոցելի է. հիմնական իրավունքին միջամտելու սահմանները, հրապարակայնացման արգելքը և տվյալների պահպանման առավելագույն ժամկետները պետք է սահմանվեն անմիջապես Օրենքով, ոչ թե թողնվեն ենթաօրենսդրական ակտի հայեցողությանը: Քանի դեռ բուն Օրենքում ուղղակիորեն ամրագրված չեն հետևյալ ինստիտուցիոնալ զսպումները, նորմը պարունակում է Սահմանադրությանը և ՄԻԵԿ-ին հակասելու ինքնին (per se) ռիսկերը:

Առաջին հերթին, անհրաժեշտ է ապահովել նպատակային խիստ սահմանափակումները (purpose limitation): Տեսաձայնագրությունները պետք է օգտագործվեն բացառապես տվյալ կատարողական վարույթի նպատակներով կամ դրա շրջանակ-

ներում հարկադիր կատարողի գործողությունների դատական բողոքարկման ընթացքում: Դրանց հրապարակայնացումը, զանգվածային լրատվության միջոցներին տրամադրումը կամ փոխանցումը վարույթի հետ առնչություն չունեցող երրորդ անձանց պետք է խստիվ արգելվի և հանգեցնի իրավական պատասխանատվության:

Երկրորդ, պետք է հստակ սահմանվեն պահպանման ժամկետները (data retention limits): Անձնական տվյալների պաշտպանության հիմնարար սկզբունքներից է այն, որ տվյալները չեն կարող պահպանվել ավելի երկար, քան անհրաժեշտ է դրանց հավաքագրման լեզիտիմ նպատակին հասնելու համար: Հետևաբար, տեսաձայնագրությունները պետք է ոչնչացվեն կատարողական վարույթի ավարտից և բողոքարկման բոլոր հնարավոր ժամկետների սպառումից անմիջապես հետո:

Երրորդ, պետք է ապահովվի տվյալների բացարձակ անվտանգությունը: Պետությունը պարտավոր է ներդրել կիբեռանվտանգության այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք կբացառեն տեսանյութերի արտահոսքը պետական սերվերներից կամ հարկադիր կատարողների անհատական կրիչներից:

Ամփոփելով երկրորդ հետազոտական հարցի քննարկումը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ տեխնոլոգիական ապացույցների օրինականացումը առանց անձի համաձայնության ինքնին հակասահմանադրական չէ և հետապնդում է իրավաչափ նպատակ: Սակայն, այս նորմի սահմանադրականությունը գործնական կիրառման ընթացքում ուղակիորեն կախված կլինի այն բանից, թե որքանով խիստ կլինեն անձնական տվյալների մշակման և պահպանման ընթացակարգային երաշխիքները:

3.7. Ամփոփիչ դոկտրինալ դիտարկումներ նոր ապացուցողական վարչակարգի վերաբերյալ

Հայաստանի Հանրապետության նոր օրենսդրությամբ ներդրված ապացուցողական վարչակարգը վկայում է իրավական համակարգի զարգացման, ապավարչականացման և միջազգային չափանիշներին ինտեգրելու մասին: Հրաժարվելով պետական հովանավորչության խորհրդային մոդելից, որտեղ պետությունն էր պատասխանատու ճշմարտության բացահայտման ողջ գործընթացի համար, օրենսդիրը ստեղծել է միջավայր, որտեղ իրավունքի պաշտպանությունը պահանջում է անձնական պատասխանատվություն և դատավարական ակտիվություն: Միևնույն ժամանակ, պահպանելով հարկադիր կատարողի ի պաշտոնե լիազորությունները, պետությունը չի հրաժարվում արդարադատության իրականացումից: Այս համակցված մոդելը, զուգորդված տեխնոլոգիական ապացույցների կիրառման հետ, ունի բոլոր նախադրյալները դառնալու արդյունավետ գործիք իրավունքի գերակայության ապահովման ճանապարհին, պայմանով, որ իրավակիրառ պրակտիկան խստորեն

կպահպանի մարդու հիմնարար իրավունքների համաչափության սահմանները: Սույն հետազոտության արդյունքները կարող են ծառայել որպես տեսական և գործնական ուղեցույց ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության, այլև անցումային փուլում գտնվող այլ երկրների իրավահամակարգերի համար, որոնք ձգտում են արդիականացնել իրենց հարկադիր կատարումն ապահովող ինստիտուտները:

4. Եզրակացություն

Սույն հետազոտության արդյունքները և դրանց խորքային դոկտրինալ քննարկումները թույլ են տալիս ձևավորել վերջնական գիտական եզրահանգումներ Հայաստանի Հանրապետությունում կատարողական վարույթի ապացուցողական նոր վարչակարգի վերաբերյալ: Միաժամանակ նշենք, որ 2026 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած Կատարողական վարույթի մասին ՀՀ նոր օրենքը⁴⁷ ազդարարում է ինստիտուցիոնալ համակարգի պատմական վերափոխումը: Պետությունը վերջնականապես հրաժարվել է կատարողական վարույթը որպես զուտ վարչարարական և պետական հովանավորչության գործընթաց դիտարկելու հետխորհրդային ավանդույթից՝ անցում կատարելով դեպի համակցված ապացուցողական վարչակարգի, որտեղ ներդաշնակվում են քաղաքացիական դատավարության մրցակցային տարրերը և հանրային հարկադրանքի ի պաշտոնե (ex officio) բնույթը:

Անդրադառնալով առաջին հետազոտական հարցին՝ կարող ենք արձանագրել, որ նոր իրավակարգավորումները հաջողությամբ լուծում են նախկին մոդելի ինստիտուցիոնալ ճգնաժամները: Ամրագրելով, որ փաստ վկայակոչողը պետք է ապացուցի դրա գոյությունը, և ներդնելով «փաստի ընդունման» ինստիտուտը՝ օրենսդիրը մասնավոր շահերի պաշտպանության ապացուցողական բեռը արդարացիորեն տեղափոխել է վարույթի մասնակիցների վրա: Այս մոտեցումը ոչ միայն ապավարչականացնում է գործընթացը, այլև երաշխավորում է արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը՝ պահանջելով կողմերի ակտիվ դատավարական վարքագիծ⁴⁸: Միևնույն ժամանակ, ապացույցները թաքցնելու կամ դրանց ձեռքբերմանը խոչընդոտելու դեմ ուղղված բացասական կանխավարկածների (ապացուցողական անբարենպաստ հետևանքների) սահմանումը ստեղծել է իրավունքի չարաշահման դեմ պայքարի հզոր հակակշիռներ⁴⁹: Այս մրցակցային գործիքակազմը, զուգորդվելով հարկադիր կատարողի՝ ի պաշտոնե ապացույցներ հավաքելու և գնահատելու պարտականության հետ, ապահովում է հանրային և մասնավոր շահերի կատարյալ հավասարակշռություն՝ լիովին համապատասխանելով Արդարադատության արդյունավետության եվրոպա-

կան հանձնաժողովի (CEPEJ) առաջադրած միջազգային չափանիշներին⁵⁰ :

Երկրորդ հետազոտական հարցի վերլուծությունը, որը վերաբերում էր առանց վարույթի մասնակիցների համաձայնության կատարողական գործողությունների և լուսանկարման, ձայնագրառման և տեսանկարահանմանը, բացահայտեց նորագույն տեխնոլոգիական ապացույցների կիրառման սահմանադրական հիմնախնդիրները: Հետազոտությունը հաստատում է, որ այս նորմը ինքնին հակասահմանադրական չէ. այն պիտանի և օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ միջոց է՝ ապահովելու հարկադիր կատարողի գործողությունների թափանցիկությունը, կանխելու կոռուպցիոն ռիսկերը և երաշխավորելու դատական ակտի անշեղ կատարումը⁵¹ : Այդուհանդերձ, համաչափության սկզբունքի կիրառումը ցույց տվեց, որ պետական մարմնի կողմից անձանց լուսանկարահանման, ձայնագրառման և տեսանկարահանումը նրանց կամքին հակառակ պարունակում է ՀՀ Սահմանադրության 34-րդ հոդվածով պաշտպանվող անձնական տվյալների անձեռնմխելիության⁵² իրավունքի խախտման լրջագույն վտանգները :

Որպեսզի այս նորարարական ապացուցողական գործիքը ծառայի բացառապես արդարադատության շահերին և չվերածվի անհամաչափ միջամտության գործիքակազմի, սույն հետազոտությունն առաջարկում է բուն Օրենքում (և ոչ միայն ենթաօրենսդրական ակտերում) ամրագրել հետևյալ ինստիտուցիոնալ երաշխիքները.

1. Նպատակային խիստ սահմանափակում.

Տեսաձայնագրված ապացույցների օգտագործումը պետք է թույլատրվի բացառապես տվյալ կատարողական վարույթի շրջանակներում կամ դրա

դատական բողոքարկման ընթացքում՝ խստիվ արգելելով դրանց հրապարակայնացումը կամ փոխանցումը երրորդ անձանց:

2. Պահպանման ժամկետների հստակեցում.

Տվյալները պետք է ենթակա լինեն պարտադիր և ավտոմատացված ոչնչացման՝ կատարողական վարույթի ավարտից և բողոքարկման բոլոր ժամկետների սպառումից անմիջապես հետո:

3. Կիրառական գործարարական ապահովում.

Պետք է ներդրվեն տվյալների գաղտնագրման (ենկրիպցիայի) այնպիսի համակարգեր, որոնք կբացառեն ապացույցների ինչպես նաև տեսանյութերի արտահոսքը պետական սերվերներից կամ հարկադիր կատարողների անհատական կրիչներից:

Ամփոփելով՝ կարող ենք արձանագրել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ձևավորված ապացուցողական նոր վարչակարգը գիտականորեն հիմնավորված և կենսունակ մոդել է: Այն ապացուցում է, որ պետական հարկադրանքի արդյունավետությունը և մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը ոչ թե փոխբացառող, այլ փոխլրացնող արժեքներ են: Սույն հետազոտության արդյունքները և մշակված դոկտրինալ մոտեցումները կարող են ծառայել որպես տեսական և գործնական ուղեցույց ոչ միայն Հայաստանի իրավակիրառ մարմինների, այլև անցումային փուլում գտնվող այլ պետությունների համար, որոնք նպատակադրված են արդիականացնել իրենց հարկադիր կատարումն ապահովող ինստիտուտները՝ ապահովելով իրավունքի գերակայության անշեղ իրագործումը:

¹ European Court of Human Rights. Case of Hornsby v. Greece (Application No. 18357/91), 1997:

² European Court of Human Rights. Case of Immobiliare Saffi v. Italy (Application No. 22774/93), 1999; European Court of Human Rights. Case of Burdov v. Russia (Application No. 59498/00), 2002:

³ European Court of Human Rights. Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights - Protection of property. Council of Europe, 2022:

⁴ Cadet L. Introduction to French civil justice system and civil procedure. Ritsumeikan Law Review, 2005, 22, էջ 39-74:

⁵ Ярков В. В. Комментарий к Федеральному закону «Об исполнительном производстве» (постатейный) и к Федеральному закону «О судебных приставах». Юрист, 1999:

⁶ Улетова Г. Д. Источники исполнительного права Российской Федерации. Автореферат докторской диссертации, 2007; Саттарова З. З. Участие суда в исполнительном производстве. Кандидатская диссертация, 2004:

⁷ Մեղրյան Ս., Մարկոսյան Ս. Կատարողական քերթի ինստիտուտն արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի համատեքստում. Արդարադատություն, 2021, 1(53), էջ 6-13; Markosyan T. A., Hovhannisyanyan V. The institutional features of the judicial oversight on the legitimacy of administrative acts. Bulletin of Yerevan University: Jurisprudence, 2023, 14(2), էջ 177-184:

⁸ Դավլաթյան Վ. Դատական ակտի հարկադիր կատարման շրջանակներում պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելու նյութաիրավական հիմքերը. Կանխեղ. Գիտական հոդվածներ, 2014, 1(58), էջ 203-210:

⁹ CEPEJ. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement

(CEPEJ(2009)11REV2), 2009:

¹⁰ Ярошенко Л. В. Судебный контроль за исполнительным производством в гражданском процессе. Кандидатская диссертация, 2016:

¹¹ «Գատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-221), ընդունված 05.05.1998 թ.:

¹² «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-41-Ն), ընդունված 18.02.2004 թ.:

¹³ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

¹⁴ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

¹⁵ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունված 06.12.2015 թ. հանրաքվեով:

¹⁶ Smits J. M. What is legal doctrine?: On the aims and methods of legal-dogmatic research. In Rethinking legal scholarship: A transatlantic dialogue, Cambridge University Press, 2017, էջ 207-228:

¹⁷ CEPEJ. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement (CEPEJ(2009)11REV2), 2009:

¹⁸ Barak A. Proportionality: Constitutional rights and their limitations. Cambridge University Press, 2012:

¹⁹ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունված 06.12.2015 թ. հանրաքվեով:

²⁰ European Court of Human Rights. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Council of Europe, 2023:

²¹ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

²² Валеев Д. Х. Исполнительное производство. Питер, 2008:

²³ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-41-Ն), ընդունված 18.02.2004 թ.:

²⁴ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

²⁵ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (ՀՕ-110-Ն), ընդունված 09.02.2018 թ.:

²⁶ Պետրոսյան Ռ. Գ. Դատարանը և քաղաքացիական դատավարությունը Արևելյան Հայաստանում XIX-XX դարերում. Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2001:

²⁷ Боннер А. Т. Проблемы установления истины в гражданском процессе: Монография. ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2009:

²⁸ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

²⁹ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

³⁰ Решетникова И. В. Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве. Норма, 2005:

³¹ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

³² ՀՀ Սահմանադրական դատարան. Որոշում ՍԴ-Ո-845, ընդունված 08.12.2009 թ.:

³³ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

³⁴ European Court of Human Rights. Case of Hornsby v. Greece (Application No. 18357/91), 1997:

³⁵ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

³⁶ Պետրոսյան Ռ. Գ. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն. Երևան, «Ոսկան Երևանցի» հրատ., 2012:

³⁷ Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ս. Իրավունքի չարաշահում. Երևան, «Հայրապետ» հրատարակչություն, 2019:

³⁸ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունված 06.12.2015 թ., հոդված 65 (Յուզմունք տալու պարտականությունից ազատվելը):

³⁹ CEPEJ. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement (CEPEJ (2009)11REV2), 2009:

⁴⁰ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

⁴¹ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունված 06.12.2015 թ. հանրաքվեով:

⁴² Barak A. Proportionality: Constitutional rights and their limitations. Cambridge University Press, 2012:

⁴³ Դավթյան Վ. Դատական ակտի հարկադիր կատարման շրջանակներում պարտականի գույքի վրա քննազանձում տարածելու նյութաիրավական հիմքերը. Կանթեղ. Գիտական հոդվածներ, 2014, 1(58), էջ 203-210:

⁴⁴ European Court of Human Rights. Case of McLeod v. the United Kingdom (Application No. 24755/94), 1998:

⁴⁵ European Court of Human Rights. Case of Chappell v. the United Kingdom (Application No. 10461/83), 1989:

⁴⁶ European Court of Human Rights. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Council of Europe, 2023:

⁴⁷ «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն), ընդունված 11.04.2024 թ.:

⁴⁸ Մեղրյան Ս., Մարկոսյան Ս. Կատարողական թերթի ինստիտուտն արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի համատեքստում. Արդարադատություն, 2021, 1(53), էջ 6-13:

⁴⁹ Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ս. Իրավունքի չարաշահում. Երևան, «Հայրապետ» հրատ., 2019:

⁵⁰ CEPEJ. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement (CEPEJ(2009)11REV2), 2009:

⁵¹ European Court of Human Rights. Case of Hornsby v. Greece (Application No. 18357/91), 1997:

⁵² Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունված 06.12.2015 թ. հանրաքվեով:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Դավաքյան Վ. Դատական ակտի հարկադիր կատարման շրջանակներում պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելու նյութաիրավական հիմքերը. Կանթեղ. Գիտական հոդվածներ, 2014, համար 1(58), էջ 203-210:
2. Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ս. Իրավունքի չարաշահում. Երևան, «Հայրապետ» հրատարակչություն, 2019:
3. ՀՀ Ազգային ժողով. «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-221). հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/188339>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 1998թ. հունիսի 11, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
4. ՀՀ Ազգային ժողով. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-41-Ն). հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/117427>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2004թ. մարտի 31, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
5. ՀՀ Ազգային ժողով. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (ՀՕ-110-Ն). հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/120057>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2018թ. մարտի 5, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
6. ՀՀ Ազգային ժողով. «Կատարողական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-179-Ն). հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/192589>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2024թ. ապրիլի 11, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
7. ՀՀ Սահմանադրական դատարան. Որոշում ՍԳՈ-845. հասանելի է՝ https://www.concourt.am/decision/decisions/633eb20768336_sd-v-845.pdf, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2009թ. դեկտեմբերի 8, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
8. ՀՀ Սահմանադրություն. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն. հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2015թ. դեկտեմբերի 6, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
9. Մեղրյան Ս., Մարկոսյան Ս. Կատարողական թերթի ինստիտուտն արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի համատեքստում. Արդարադատություն, 2021, համար 1(53), էջ 6-13:
10. Պետրոսյան Ռ. Գ. Դատարանը և քաղաքացիական դատավարությունը Արևելյան Հայաստանում XIX-XX դարերում. Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2001:
11. Պետրոսյան Ռ. Գ. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն. Երևան, Ոսկան Երևանցի հրատարակչություն, 2012:
12. Боннер А. Т. Проблемы установления истины в гражданском процессе: Монография. Москва, Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2009.
13. Валиев Д. Х. Исполнительное производство. Санкт-Петербург, Питер, 2008.
14. Решетникова И. В. Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве. Москва, Норма, 2005.
15. Саттарова З. З. Участие суда в исполнительном производстве. Кандидатская диссертация, Москва, 2004.
16. Улетова Г. Д. Источники исполнительного права Российской Федерации. Автореферат докторской диссертации, Москва, 2007.
17. Ярков В. В. Комментарий к Федеральному закону «Об исполнительном производстве» (постатейный) и к Федеральному закону «О судебных приставах». Москва, Юристъ, 1999.
18. Ярошенко Л. В. Судебный контроль за исполнительным производством в гражданском процессе. Кандидатская диссертация, Москва, 2016.
19. Barak A. Proportionality: Constitutional rights and their limitations. Cambridge, Cambridge University Press, 2012.
20. Cadet L. Introduction to French civil justice system and civil procedure. Ritsumeikan Law Review, 2005, vol. 22, pp. 39-74.
21. CEPEJ. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement. հասանելի է՝ [https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/21-Guidelines%20\(9%20%20E2%80%932010%20December%202009\).pdf](https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/21-Guidelines%20(9%20%20E2%80%932010%20December%202009).pdf), հրատարակման ամսաթիվը՝ 2009թ. դեկտեմբերի 10, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
22. European Court of Human Rights. Case of Burdov v. Russia (Application No. 59498/00). հասանելի է՝ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60449>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2002թ. մայիսի 7, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
23. European Court of Human Rights. Case of Chappell v. the United Kingdom (Application No. 10461/83). հասանելի է՝ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57463>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 1989թ. մարտի 30, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
24. European Court of Human Rights. Case of Hornsby v. Greece (Application No. 18357/91). հասանելի է՝ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 1997թ. մարտի 19, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
25. European Court of Human Rights. Case of Immobiliare Saffi v. Italy (Application No. 22774/93). հասանելի է՝ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58385>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 1999թ. հուլիսի 28, վերջին այցելություն՝

2026թ. հուլիսի 10:

26. European Court of Human Rights. Case of McLeod v. the United Kingdom (Application No. 24755/94). հասանելի է՝ <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58237>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 1998թ. սեպտեմբերի 23, վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
27. European Court of Human Rights. Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights - Protection of property. հասանելի է՝ <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide-on-article-1-obligation-to-respect-human-rights>, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2022թ., վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
28. European Court of Human Rights. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights - Right to respect for private and family life, home and correspondence. հասանելի է՝ https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, հրատարակման ամսաթիվը՝ 2023թ., վերջին այցելություն՝ 2026թ. հուլիսի 10:
29. Markosyan T. A., Hovhannisyan V. The institutional features of the judicial oversight on the legitimacy of administrative acts. Bulletin of Yerevan University: Jurisprudence, 2023, vol. 14, no. 2, pp. 177-184.
30. Smits J. M. What is legal doctrine? On the aims and methods of legal-dogmatic research. Rethinking legal scholarship: A transatlantic dialogue, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, pp. 207-228.

References

1. Dallakyan V. Datakan akti harkadir katarman shrjanaknerum partapani guyqi vra brnagandzum taratselu nyutairavakan himqery [Substantive legal grounds for levying execution on the debtor's property within the framework of compulsory execution of a judicial act]. Kanthegh. Gitakan hodvatsner, 2014, no. 1(58), pp. 203-210. (In Armenian)
2. Torosyan G., Torosyan S. Iravunqi charashahum [Abuse of rights]. Yerevan, "Hayrapet" Publishing House, 2019. (In Armenian)
3. HH Azgayin zhoghov. .Datakan akteri harkadir katarman masint HH orenq (HO-221) [Law of the Republic of Armenia on Compulsory Enforcement of Judicial Acts]. Available at: <https://www.arlis.am/hy/acts/188339>, published on June 11, 1998, accessed on July 10, 2026. (In Armenian)
4. HH Azgayin zhoghov. .Varchararutyan himunqneri ev varchakan varuyti masint HH orenq (HO-41-N) [Law of the Republic of Armenia on Fundamentals of Administration and Administrative Proceedings]. Available at: <https://www.arlis.am/hy/acts/117427>, published on March 31, 2004, accessed on July 10, 2026. (In Armenian)
5. HH Azgayin zhoghov. Hayastani Hanrapetutyan qaghaqaciakan datavarutyan oremsdirq (HO-110-N) [Civil Procedure Code of the Republic of Armenia]. Available at: <https://www.arlis.am/hy/acts/120057>, published on March 5, 2018, accessed on July 10, 2026. (In Armenian)
6. HH Azgayin zhoghov. .Kataroghakan varuyti masint HH orenq (HO-179-N) [Law of the Republic of Armenia on Enforcement Proceedings]. Available at: <https://www.arlis.am/hy/acts/192589>, published on April 11, 2024, accessed on July 10, 2026. (In Armenian)
7. HH Sahmanadrakan dataran. Voroshum SDO-845 [Decision SDO-845]. Available at: https://www.concourt.am/decision/decisions/633eb20768336_sdv-845.pdf, published on December 8, 2009, accessed on July 10, 2026. (In Armenian)
8. HH Sahmanadrutyun. Hayastani Hanrapetutyan Sahmanadrutyun [Constitution of the Republic of Armenia]. Available at: <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>, published on December 6, 2015, accessed on July 10, 2026. (In Armenian)
9. Meghryan S., Markosyan T. Kataroghakan terti institutn ardyunavet datakan pashtpanutyan iravunqi hamateqstum [The institute of the writ of execution in the context of the right to effective judicial protection]. Ardaradatutyun, 2021, no. 1(53), pp. 6-13. (In Armenian)
10. Petrosyan R. G. Datarany ev qaghaqaciakan datavarutyuny Arevelyan Hayastanum XIX-XX darerum [The court and civil procedure in Eastern Armenia in the 19th-20th centuries]. Yerevan, YSU Publishing House, 2001. (In Armenian)
11. Petrosyan R. G. Hayastani Hanrapetutyan qaghaqaciakan datavarutyun [Civil procedure of the Republic of Armenia]. Yerevan, "Voskan Yerevanci" Publishing House, 2012. (In Armenian)
12. Bonner A. T. Problemy ustanovleniya istiny v grazhdanskom processe: Monografiya [Problems of establishing the truth in civil proceedings: Monograph]. Moscow, Universitetskiy izdatelskiy konsorcium "Yuridicheskaya kniga", 2009. (In Russian)
13. Valeev D. Kh. Ispolnitelnoe proizvodstvo [Enforcement proceedings]. Saint Petersburg, Piter, 2008. (In Russian)
14. Reshetnikova I. V. Spravochnik po dokazyvaniyu v grazhdanskom sudoproizvodstve [Handbook on proof in civil proceedings]. Moscow, Norma, 2005. (In Russian)
15. Sattarova Z. Z. Uchastie suda v ispolnitelnom proizvodstve [Participation of the court in enforcement proceedings]. Candidate dissertation, Moscow, 2004. (In Russian)
16. Uletova G. D. Istochniki ispolnitelnogo prava Rossiyskoy Federacii [Sources of enforcement law of the Russian Federation]. Abstract of doctoral dissertation, Moscow, 2007. (In Russian)
17. Yarkov V. V. Kommentariy k Federalnomu zakonu .Ob ispolnitelnom proizvodstve (postateynny) i k Federalnomu zakonu .O sudebnykh pristavakh [Commentary on the Federal Law "On Enforcement Proceedings" and the Federal Law "On Bailiffs"]. Moscow, Yurist, 1999. (In Russian)
18. Yaroshenko L. V. Sudebnyy kontrol za ispolnitelnym proizvodstvom v grazhdanskom processe [Judicial control over enforcement proceedings in civil process]. Candidate dissertation, Moscow, 2016. (In Russian)

19. Barak A. Proportionality: Constitutional rights and their limitations. Cambridge, Cambridge University Press, 2012.
20. Cadet L. Introduction to French civil justice system and civil procedure. Ritsumeikan Law Review, 2005, vol. 22, pp. 39-74.
21. CEPEJ. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement. Available at: [https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/21-Guidelines%20\(9%20%E2%80%93%2010%20December%202009\).pdf](https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/21-Guidelines%20(9%20%E2%80%93%2010%20December%202009).pdf), published on December 10, 2009, accessed on July 10, 2026.
22. European Court of Human Rights. Case of Burdov v. Russia (Application No. 59498/00). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60449>, published on May 7, 2002, accessed on July 10, 2026.
23. European Court of Human Rights. Case of Chappell v. the United Kingdom (Application No. 10461/83). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57463>, published on March 30, 1989, accessed on July 10, 2026.
24. European Court of Human Rights. Case of Hornsby v. Greece (Application No. 18357/91). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>, published on March 19, 1997, accessed on July 10, 2026.
25. European Court of Human Rights. Case of Immobiliare Saffi v. Italy (Application No. 22774/93). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58385>, published on July 28, 1999, accessed on July 10, 2026.
26. European Court of Human Rights. Case of McLeod v. the United Kingdom (Application No. 24755/94). Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58237>, published on September 23, 1998, accessed on July 10, 2026.
27. European Court of Human Rights. Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights - Protection of property. Available at: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide-on-article-1-obligation-to-respect-human-rights>, published on 2022, accessed on July 10, 2026.
28. European Court of Human Rights. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights - Right to respect for private and family life, home and correspondence. Available at: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng, published on 2023, accessed on July 10, 2026.
29. Markosyan T. A., Hovhannisyan V. The institutional features of the judicial oversight on the legitimacy of administrative acts. Bulletin of Yerevan University: Jurisprudence, 2023, vol. 14, no. 2, pp. 177-184.
30. Smits J. M. What is legal doctrine?: On the aims and methods of legal-dogmatic research. Rethinking legal scholarship: A transatlantic dialogue, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, pp. 207-228.

Անի Յոգրայան

Соискатель кафедры гражданского процесса ЕГУ;
Майор юстиции, Служба обеспечения принудительного
исполнения Министерства юстиции РА

РЕЗЮМЕ

Особые правила доказывания в исполнительном производстве: первый доказательственный режим административного производства с состязательными элементами в правовой системе РА

В статье с применением доктринального метода и теста на соразмерность анализируется комбинированный (гибридный) режим доказывания, внедренный в исполнительное производство законодательством РА 2026 года. Обосновывается, что синтез состязательного бремени и полномочий пристава ex officio преодолевает кризис сугубо административной модели. Доказывается, что легализация фото-, аудио- и видеосъемки без согласия сторон требует строгих институциональных сдержек для защиты персональных данных.

Ключевые слова: исполнительное производство, бремя доказывания, признание факта, видео- и аудио-запись, соразмерность.

Ani Zohrabyan

PhD applicant at the Chair of Civil Procedure, YSU;
Major of Justice, Compulsory Enforcement Service
of the Ministry of Justice of the RA

SUMMARY

Special rules of evidence in enforcement proceedings: the first evidentiary regime of administrative proceedings with adversarial elements in the legal system of the RA

Using doctrinal analysis and the proportionality test, this article examines the combined evidentiary regime introduced into enforcement proceedings by the 2026 RA legislation. It is substantiated that the synthesis of the adversarial burden of proof and the bailiff's ex officio powers overcomes the crisis of a purely administrative model. It proves that the legalization of photographing, audio, and video recording without consent requires strict institutional checks to protect personal data.

Key words: enforcement proceedings, burden of proof, admission of fact, video and audio recording, proportionality.

Բնագիրը ներկայացվել է 23.07.2026թ.
Ընդունվել է տպագրության 14.08.26թ.